

REPUBLICA MOLDOVA

1. PERSPECTIVĂ ISTORICĂ: POLITICI CULTURALE ȘI INSTRUMENTE.....	2
2. COMPETENȚE, FACTORI DE DECIZIE ȘI ADMINISTRARE	4
2.1 STRUCTURA ORGANIZATORICĂ (ORGANIGRAMA)	4
2.2 PREZENTAREA GENERALĂ A SISTEMULUI.....	4
2.3 COOPERAREA INTER-MINISTERIALĂ SAU INTER-GUVERNAMENTALĂ	5
2.4 COLABORAREA CULTURALĂ INTERNAȚIONALĂ	5
3. OBIECTIVE GENERALE ȘI PRINCIPII ALE POLITICII CULTURALE	9
3.1 PRINCIPALELE ELEMENTE ALE MODELULUI POLITICII CULTURALE CURENTE	9
3.2 DEFINIȚIA NAȚIONALĂ A CULTURII.....	10
3.3 OBIECTIVELE POLITICII CULTURALE	10
4. PROBLEMATICA CURENTĂ ȘI DEZBATERI PRIVIND DEZVOLTAREA POLITICII CULTURALE	11
4.1 SCHIMBARI ESENȚIALE PRIVIND PROBLEMATICA ȘI PRIORITĂȚILE CULTURALE.....	11
4.2 PROBLEMATICĂ ȘI DEZBATERI RECENTE PRIVIND POLITICA CULTURALĂ	12
4.3 ALTE DEZBATERI ȘI PROBLEME RELEVANTE	19
5. LEGISLAȚIA ÎN DOMENIUL CULTURII	21
5.1 LEGISLAȚIA GENERALĂ	21
5.2 LEGISLAȚIA ÎN CULTURĂ	23
5.3 LEGI ÎN DIVERSE SECTOARE CULTURALE	23
6. FINANȚAREA CULTURII	27
6.1 PREZENTARE GENERALĂ.....	27
6.2 CHELTUIELI ÎN CULTURĂ PE CAP DE LOCUITOR	27
6.3 CHELTUIELI PUBLICE ÎN CULTURĂ ALOCATE LA NIVEL DE GUVERN	27
6.4 CHELTUIELI BUGETARE	28
7. INSTITUȚII CULTURALE ȘI NOI ASOCIAȚII	29
7.1 TRANSFORMĂRI ALE RESPONSABILITĂȚILOR PUBLICE	29
7.2 STATUTUL ȘI DEZVOLTAREA CELOR MAI IMPORTANTE INSTITUȚII CULTURALE.....	29
7.3 APARIȚIA UNOR INIȚIATIVE DE COOPERARE.....	29
8. SUSȚINERE PENTRU ACTIVITATE ȘI PARTICIPARE	30
8.1 SUSȚINERE DIRECTĂ ȘI INDIRECTĂ.....	30
8.2 PARTICIPARE ȘI CONSUM CULTURAL.....	31
8.3 ARTA ȘI EDUCAȚIA CULTURALĂ	32
8.4 ARTA DE AMATORI, ASOCIAȚIILE CULTURALE ȘI CENTRELE COMUNITARE.....	32
9. SURSE DE INFORMARE.....	34
9.1 DOCUMENTE ESENȚIALE PRIVIND POLITICA CULTURALĂ.....	34
9.2 WEB SITE-URI	34

1. Perspectivă istorică: politici culturale și instrumente

Moldova ca țară, teritoriu și entitate politică, a fost afectată de mari schimbări pe parcursul ultimelor secole și a avut o lungă istorie de dominație străină, astfel încât teritoriul și identitatea sa culturală au constituit esența problematicii dezvoltării ei ca stat independent. Provincie românească anexată la Rusia țaristă în 1812, Moldova se declară în decembrie 1917 Republică Democratică, iar Parlamentul ei (Sfatul Țării) votează, la 27 martie 1918, unirea cu România. Urmează o perioadă de 22 ani de re-românizare și occidentalizare a limbii și culturii naționale.

În 1940-1941, apoi în 1944 Moldova este ocupată de forțele sovietice și rămâne în componența URSS până la prăbușirea comunismului, în 1991.

Ca și în alte țări din Europa de Est, cultura în această perioadă este dirijată de Comitetul Central al Partidului Comunist din Moldova, iar Ministerul Culturii și Uniunile de creație îi sunt aservite ideologic și administrează procesul cultural conform indicațiilor acestuia. politica culturală în Moldova sovietică a reprezentat un instrument de propagandă a doctrinei oficiale, un mecanism diabolic de corupere a minților prin acordarea unor facilități și privilegii artiștilor și scriitorilor, "elitei" culturale, chemată la rândul ei să fortifice, credibil și accesibil, ideologia sistemului. În același timp, aliniată la sloganul leninist "Arta aparține poporului", politica culturală a statului totalitar a încercat și de cele mai multe ori a reușit să dirijeze însuși procesul de creație, înlocuind doctrinar diversitatea formulelor estetice cu criteriile de false valori ale faimosului "realism socialist".

În același timp, componența tot mai eterogenă și mai susceptibilă a Uniunilor de creație, organizații create, din contra, pentru filtrare ideologică și aducere la omogenitate estetică, impune puterea să instituie 3 Comitete de Stat - pentru Edituri, Presă și Radio-Televiziune - și le investește cu funcții de strictă cenzură și supraveghere ideologică a produsului artistic. Organizate după unul și același model în toate republicile sovietice, aceste comitete aveau în Republica Moldova sarcina specifică de a oprima orice manifestate de apartenență la limba sau cultura română. Vorbind aceeași limbă cu țara vecină, având cu ea o istorie comună de veacuri și o cultură dezvoltându-se în baza culturii vechi, clasice și contemporane românești, Republica Moldova a fost nevoită să simuleze timp de 47 ani apartenența la o origine inventată de către regimul totalitar. Această situație absurdă ar fi condus în cele din urmă la dispariția culturii naționale în Moldova, tot ea însăși, a format și consolidat principalul nucleu de rezistență și împotrivire.

La 27 august 1991, Republica Moldova se declară țară independentă, eveniment istoric precedat și practic pregătit de un mare număr de mitinguri, marșuri de protest, greve, revendicările protestatarilor reducându-se la următoarea triadă: recunoașterea oficială a identității lingvistice moldo-române, revenirea la alfabetul latin, decretarea limbii române în calitate de limbă de stat.

În perioada de tranziție, obiectivele principale ale politicii culturale se rezumă la:

- asigurarea condițiilor pentru promovarea creativității, păstrarea structurii instituționale formate în perioada anterioară și modificarea mecanismelor de remunerare a muncii artiștilor;
- protejarea patrimoniului cultural, perfecționarea sistemului drepturilor de autor, susținerea procesului editorial în domeniu și dezvoltarea arhivelor culturale;
- promovarea potențialului uman prin reforma politicii de cadre;
- menținerea procesului cultural, stabilirea priorităților și concentrarea resurselor umane și materiale;
- dezvoltarea mediei electronice și crearea unui spațiu informațional integrat în domeniul culturii; și

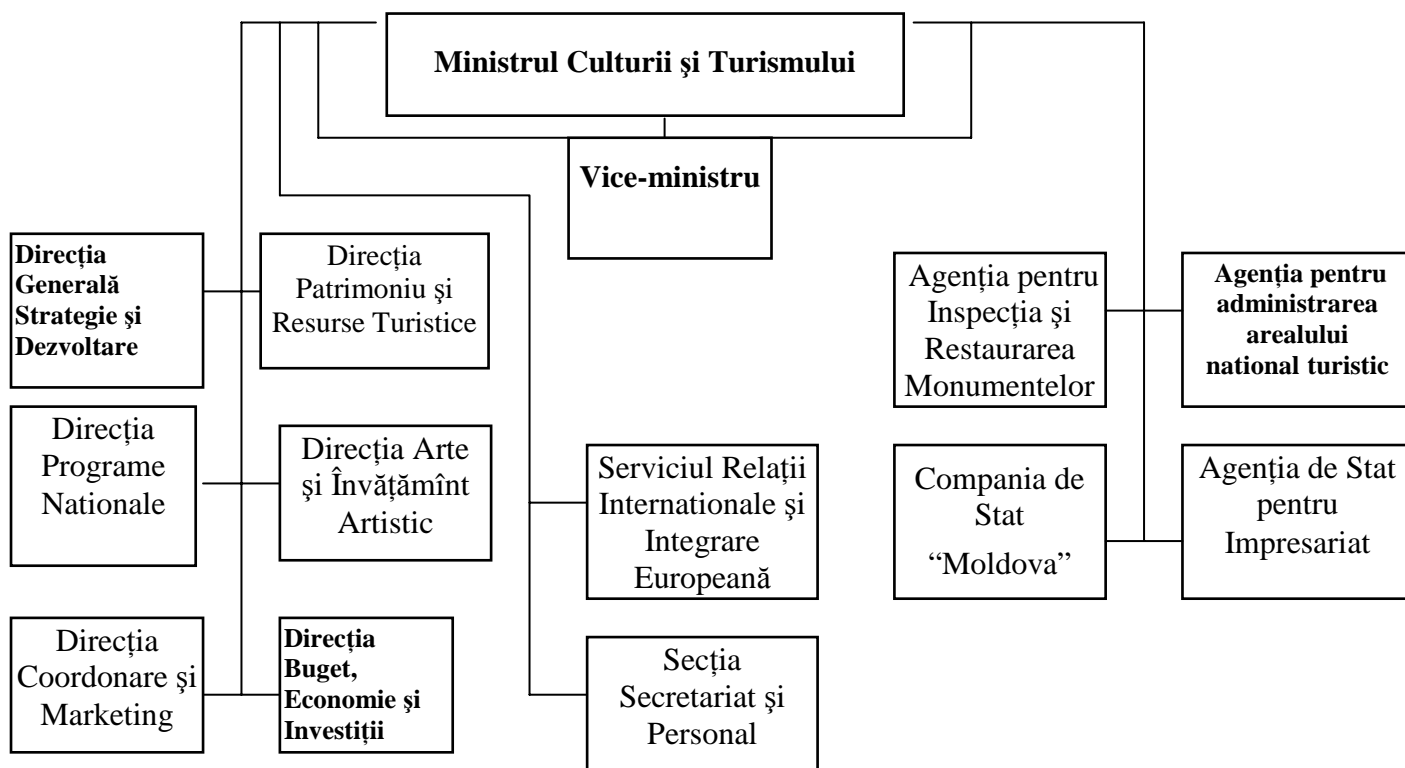
- re-orientarea managementului cultural spre modele și mecanisme noi.

Cele mai vizibile semne de schimbare În această interminabilă perioadă de tranziție au fost libertatea de expresie, eliminarea cenzurii ideologice și dezvoltarea legislației, inclusiv în domeniul culturii, care a fost modificată în corespundere cu cea din restul Europei. În Republica Moldova există un număr impunător de legi bine intenționate, însă la nivel practic acest lucru aproape că nu se resimte.

Reformele superficiale, confundate adeseori cu reducerea parțială sau chiar totală a fondurilor, și lipsa unei politici culturale comprehensive au zădărnicit în aceeași perioadă mai multe dintre obiectivele pe care și le-a propus cultura.

2. Competențe, factori de decizie și administrare

2.1 Structura organizatorică (organigrama)

2.2 Prezentarea generală a sistemului

Parlamentul Republicii Moldova aprobă legile în domeniul culturii, proiectele cărora sunt elaborate de către Ministerul Culturii și Turismului în coordonare cu Comisia Parlamentară pentru Cultură, Știință, Educație și Mijloace de informare în masă. Parlamentul aprobă în ultimă instanță bugetul culturii care până aici parcurge următoarele ierarhii decizionale: propunerile instituțiilor de cultură și artă subordonate Ministerului Culturii, elaborarea proiectului de către Ministerul Culturii, coordonarea interministerială și prezentarea lui la Guvern unde proiectul este încadrat în bugetul național și prezentat Parlamentului. Cele mai importante acțiuni culturale necesită coordonarea lor cu structurile consultative ale Președinției, uneori cu Președintele țării personal.

Ministerul Culturii și Turismului este instituția administrației publice centrale de specialitate, care promovează politica statului în domeniul culturii și artei din Republica Moldova.

Obiectivele principale de activitate ale Ministerului Culturii și Turismului sunt promovarea prin intermediul artei și culturii a valorilor naționale și general-umane; crearea condițiilor optime pentru conservarea, promovarea și punerea în valoare a moștenirii culturale naționale; promovarea politicii statului în domeniul editării de carte; elaborarea cadrului legislativ și normativ optim pentru propășirea culturii naționale; asigurarea unor condiții materiale și spirituale favorabile pentru libera manifestare a talentului oamenilor de artă, aprecierea la justa valoare a aportului lor în dezvoltarea culturii naționale; includerea în circuitul național și internațional a operelor și realizărilor artistice de valoare; dezvoltarea

turismului cultural prin valorificarea patrimoniului cultural și natural al Republicii Moldova: teritorii și landșafturi naturale, complexe și rezervații arhitecturale, rurale și urbane, situri și complexe arheologice, alte monumente și spații care comportă valori naționale și internaționale din punct de vedere istoric, artistic sau științific și promovarea turismului cultural ca parte integrală a programelor sociale și economice guvernamentale.

Departmentul Relații Inter-Etnice este unica organizație de stat cu un rol important de coordonare în cadrul procesului de formare a politicii culturale. Două dintre direcțiile acestui departament – Relații inter-etnice și minorități și Relații internaționale și Diaspora – sunt specializate în politica privind relațiile inter-etnice multiculturală și sprijină persoanele de origine moldovenească care locuiesc în străinătate.

În urma reformei teritorial-administrative din 2003, au fost instituite 32 de secții raionale de cultură, Departamentul Cultură al municipiului Chișinău și Direcția Cultură a municipiului Bălți, organizații însărcinate cu coordonarea activității instituțiilor culturale din teritoriu și având următoarele responsabilități de bază:

- crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea creației populare și a meșteșugurilor tradiționale, pentru desfășurarea la nivel a activităților culturale și de agrement;
- realizarea programelor de conservare și dezvoltare a culturii și artei în teritoriu prin organizarea diverselor activități culturale: festivaluri, concursuri, acțiuni de conservare și valorificare a creației populare, trecerea în revistă a formațiilor artistice de amatori, expoziții de artă plastică și de creații ale meșterilor populari etc;
- asigurarea controlului realizării programelor de activitate ale instituțiilor de cultură subordonate; și
- prezentarea Ministerului Culturii și Consiliului raional / municipal a raportului anual cu privire la activitatea lor și a rețelei instituțiilor subordonate, a informațiilor cu privire la activitatea instituțiilor de cultură.

Rețeaua instituțiilor de cultură din teritoriu include 1 227 de Case de Cultură, 1 380 de biblioteci publice, 110 de școli de artă, muzică și pictură și 80 de muzee.

2.3 Cooperarea inter-ministerială sau inter-guvernamentală

Ministerul Culturii cooperează cu majoritatea ministerelor și departamentelor atât în activitatea sa curentă cât și prin intermediul Comisiilor Mixte inter-ministeriale și inter-guvernamentale. Unele dintre aceste Comisii, în activitatea cărora predomină obiectivele culturale (cum ar fi Comisia Moldo-Italiană sau cea Moldo-Franceză) au fost inițiate și sunt conduse de către Ministerul Culturii.

Actualmente, în cadrul Departmentului Relații Inter-Etnice activează un consiliu constituit din reprezentanți ai asociațiilor etnice. Acest Consiliu decide asupra celor mai importante probleme ale acestei instituții, inclusiv activitățile privind dialogul intercultural.

Unele ministere și departamente sunt parteneri permanenți de coordonare cu Ministerul Culturii: ministerele Economiei, Finanțelor, Afacerilor Externe, Învățământului, Justiției și departamentele Relații Etnice și pentru Tineret și Sport.

2.4 Colaborarea culturală internațională

2.4.1 Structuri și direcții principale

Pe parcursul ultimilor 5 ani, colaborarea culturală internațională a fost pusă în sarcina Direcției Relații Externe a Ministerului Culturii, care și-a axat activitatea pe trei direcții

principale: colaborarea bilaterală, colaborarea multilaterală și promovarea imaginii țării prin organizarea conferințelor de presă, menținerea paginii oficiale a Ministerului Culturii pe site-ul "moldova.md" și participarea colectivelor artistice din Moldova la evenimentele culturale din străinătate. După re-organizarea Ministerului din septembrie 2006, aceste activități țin de responsabilitatea Serviciului Relații Internaționale și Integrare Europeană și a Agenției de stat pentru promovarea imaginii culturale a Moldovei.

Moldova a ratificat importante tratate și convenții culturale internaționale. Republica a aderat la UNESCO în 1993 și a devenit semnatară Convenției Culturale Europene în 1994. Ea este în același timp membru deplin al Agence de la Francophonie.

Prioritățile de bază în domeniu, în ultimii ani, au vizat următoarele activități:

- implicarea activă a Moldovei în proiectele inițiate de Consiliul European, Uniunea Europeană și UNESCO;
- promovarea imaginii culturale a țării prin participarea grupurilor artistice la evenimentele culturale din străinătate; și
- promovarea turismului cultural național la nivel internațional.

2.4.2 Instituții publice și diplomație culturală

Principalele instrumente de cooperare internațională sunt acordurile bilaterale și multilaterale și programele de colaborare culturală cu diverse țări. Cu unele țări, Ministerul Culturii și Turismului activează în baza unor protocoale detaliate (de exemplu, Protocolul anual de cooperare cu Ministerul Culturii și Afacerilor Religioase din România).

Până în prezent Republica Moldova a semnat acorduri și programe de acțiuni culturale cu peste 35 de țări.

Cele mai implicate în acest proces instituții sunt Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Culturii și Turismului și Ministerul Educației și Tineretului. Ministerul Afacerilor Externe coordonează și negociază toate acordurile de cooperare culturală internațională și are un rol de primă importanță în afacerile culturale internaționale cu o largă rezonanță politică. Ministerul Culturii și Turismului este de regulă autorul schiței de proiect pentru acordurile inter-ministeriale și programele de colaborare internațională, și este responsabil pentru administrarea lor.

Ministerul Educației și Tineretului este responsabil pentru colaborarea internațională în domeniul educației și științei, precum și pentru schimburile în artă, muzică sau literatură cu mai multe țări, preponderent cu Italia, Franța, Rusia și România. Un exemplu relevant în acest domeniu sunt protocoalele de cooperare între Ministerul Educației ale Moldovei și României, în baza cărora peste 1000 de moldoveni studiază anual în diverse instituții din România, inclusiv în universitățile de artă și centrele de cercetare culturală. Realizarea acestor programe este efectuată și finanțată de către Guvernul României.

Mult mai sporadic, proiecte similare (seminare, ateliere, cursuri de limbă etc.) sunt implementate și parțial finanțate de astfel de organizații ca Institutul Goethe, Consiliul Britanic sau Alianța Franceză.

Condițiile de participare și finanțare dar și garanțiile sunt reglementate, în fiecare acord internațional aparte, de articole speciale. În conformitate cu aceste articole, Ministerul Culturii și Turismului finanțează de regulă cele mai importante evenimente internaționale (festivaluri, târguri, expoziții) organizate în Moldova. Alte activități culturale internaționale și cheltuielile de călătorie și participare la evenimentele culturale din afara țării sunt finanțate din alte surse (bugete locale, sponsorizări, granturi).

2.4.3 Instituții și programe europene

În ultimii ani, Moldova a participat în proiecte inițiate de unele organizații internaționale cum ar fi Consiliul European, Inițiativa Central Europeană, Uniunea Europeană (la nivel de propuneri și participare în proiectele RAPHAEL și PHARE ca țară terță), UNESCO. Moldova a fost unul din cei mai activi participanți la proiectul Consiliului European MOSAIC, în cadrul căruia factori de decizie în politica culturală și administratori au participat la multiple seminare privind finanțarea și sponsorizarea culturii, crearea condițiilor de lucru pentru artiști, diversitatea culturală. În rezultatul acestor activități, a fost elaborat Raportul Național privind politica culturală a Republicii Moldova. În septembrie 2001, la Chișinău au fost organizate Dezbaterile Naționale asupra acestui document, cu participarea Comitetului pentru cultură al Consiliului European.

În același timp, Ministerul Culturii și Turismului susține o activitate fructuoasă cu Programele și organizațiile internaționale care activează pe teritoriul Moldovei: PNUD, TACIS, Uniunea Latină, Alianța Franceză. De exemplu, în 2000, PNUD în colaborare cu Ministerul a elaborat Strategia Națională privind turismul cultural.

Începând cu anul 2002, Moldova participă în programul cultural al Comunității Statelor Independente "Jocurile Delfice", un festival-concurs pentru artiștii tineri, organizat în fiecare an în diverse țări ale CSI. În 2005, acest eveniment cultural a avut loc în Moldova.

Republica Moldova a ratificat toate convențiile UNESCO privind cultura. Pentru implementarea și monitorizarea Convenției UNESCO pentru protecția și promovarea Diversității Expresiei Culturale sunt responsabile Comisia Națională pentru UNESCO, Ministerul Culturii și Turismului, Ministerul Educației și Tineretului și Departamentul Relații Inter-etnice.

2.4.4 Cooperarea profesională directă

Datorită identității lingvistice și tradițiilor culturale, Moldova are relații culturale strânse cu România atât la nivel instituțional cât și la nivel individual. Festivalurile de romanță, muzică populară și de teatru, expozițiile personale, co-producțiile de film și teatru, cursurile de reciclare și atelierile privind diverse sectoare culturale sunt doar câteva dintre exemplele de cooperare profesională directă între aceste două țări.

Teatrul Național de Operă și Balet și Filarmonica Națională colaborează direct cu agenții muzicale de impresariat din occident și efectuează cu regularitate turnee în Europa (de exemplu, turneul anual de lungă durată din Regatul Unit).

Teatrul "Eugene Ionesco" cooperează, inclusiv prin co-producții, cu companii de teatru din România, Rusia, Italia, Franța și Japonia. Această instituție este de asemenea inițiatorul și organizatorul festivalului internațional "Bienala Eugene Ionesco", în cadrul căreia sunt organizate dezbateri publice și atelierile privind cele mai importante aspecte din sectorul teatral.

2.4.5 Cooperarea și dialogul inter-cultural trans-național

La ora actuală, în Moldova nu există un program guvernamental de susținere a dialogului inter-cultural trans-național.

Până în 2001, fostul Minister al Culturii a sprijinit cu producție culturală (literatură, spectacole, recitaluri poetice) mai multe localități din regiunile ucrainene Odesa și Cernăuți, dens populate de vorbitori de limba română. Ministerul a oferit de asemenea o asistență culturală considerabilă pentru asociațiile culturale moldovenești din Federația Rusă și Țările Baltice.

În Moldova, nu există fonduri și programe speciale pentru activități trans-naționale pentru tineret. Pe de altă parte, există mai multe organizații ne-guvernamentale care funcționează în baza unor programe specializate în activități pentru tineret, inclusiv artistice: Centrul de Artă Contemporană, Centrul "Contact" (cu filiale în Bălți, Cahul, Comrat și Soroca), Fundația Soros, Centrul pentru dezvoltarea tineretului, Centrul Internațional de Limbi Moderne, asociația "Euro-Moldova-Art" etc.

Centrul de Artă Contemporană din Chișinău în colaborare cu Institutul Suedez din Stockholm și Colegiul de Artă Plastică "Al. Plămădeală" a organizat la Chișinău expoziția "De la tradiție la viitor – Grafică Suedeză 1980-2005". Peste 70 de lucrări reprezentând efectiv toate tehnicile grafice, de la sculptatul în lemn până la instalațiile video moderne, au constituit o impresionabilă și foarte utilă lecție pentru studenții instituțiilor de Arte Plastice.

Fundația Soros-Moldova a sprijinit pe parcursul anilor un număr mare de proiecte trans-naționale în teatru, artele vizuale, muzică contemporană, dans și coreografie, literatură (de exemplu, Festivalul Internațional al Tinerilor Poeți "Poezia fără frontiere").

2.4.6 Altă informație relevantă

Ministerul Culturii și Turismului sprijină în fiecare an două evenimente culturale internaționale de amploare: Festivalul Internațional de muzică "Mărțișor" și Festivalul Internațional de Operă "Invită Maria Bieșu". Aceste evenimente constituie pentru spectatorul local o excelentă oportunitate de a se delecta cu muzică europeană de cea mai înaltă calitate interpretativă

3. Obiective generale și principii ale politicii culturale

3.1 Principalele elemente ale modelului politicii culturale curente

Politica culturală actuală în Republica Moldova ține încă în foarte mare măsură de prerogativa Guvernului și de Ministerul Culturii, principala organizație guvernamentală responsabilă pentru promovarea politicii de stat în domeniul culturii. Guvernul elaborează și finanțează programele de stat privind protecția și dezvoltarea culturii în conformitate cu politica culturală a statului, stabilește direcțiile, formele și modalitățile lor de aplicare.

Politica culturală actuală a Republicii Moldova este una mai curând de redută, de apărare, cu mijloacele și în felul în care au încercat să-și autoconserveze valorile culturale aflate în criză. Este o politică ce corespunde realității controversate, dramatice a perioadei de tranziție. Criza de identitate, comună pentru toate țările post-comuniste, este un fenomen-cheie în relația culturii cu puterea în Republica Moldova și, în consecință, în procesul dificil de promovare concertată a unei politici culturale adecvate perioadei pe care o parcurge. Întemeiată pe un destin diferit în mai multe privințe față de cel al țărilor cu probleme similare, privată de un dialog firesc cu valorile naționale și universale, cultura Republicii Moldova este antrenată într-un proces continuu de depășire a propriilor sincope și vacuități, stare de fapt care polarizează spiritele și inhibă inițiativele explicite. Ca țară tânără ce-și revendică o identitate, Republica Moldova își caută viitorul concomitent în câteva zone de atracție politică, economică și culturală, tendințele respective fiind în fapt exclusiviste și cu consecințe imprevizibile pentru identitatea ei compozită.

Teoretic, Republica Moldova a învățat destule lucruri din experiența altor țări, reconstrucția și renașterea însă, sunt o opțiune sau un model individual, pe care Republica Moldova nu-l are deocamdată.

De jure, procesul de descentralizare a administrării instituțiilor de cultură a demarat în 1991. De facto, sistemul de gestionare atât a mijloacelor financiare, cât și a activității culturale nu s-a schimbat esențial. Cauza principală a fost și rămâne până în prezent incapacitatea administrației locale de a-și constitui propriul buget.

Este bine cunoscut faptul că în majoritatea țărilor post-socialiste procesul descentralizării nu este deloc unul simplu și că cea mai mare parte a problemelor care urmează a fi soluționate sunt mai mult sau mai puțin identice în aceste state: probleme de ordin managerial și financiar dar și o experiență insuficientă a administratorilor culturali de toate nivelele în redistribuirea funcțiilor și responsabilităților între diferite organizații administrative. Redistribuirea responsabilităților financiare între diverse niveluri administrative (care structură va finanța cutare sau cutare instituții culturale și ce funcție administrativă și financiară își vor asuma aceste structuri) este una dintre cele mai dificile și complexe probleme în Republica Moldova. Actualul sistem financiar din Moldova se bazează de fapt pe fostul model centralizat de finanțare a culturii, care și-a demonstrat din plin ineficiența în ultimii zece ani.

După reforma teritorial-administrativă din 2003, rețeaua de instituții culturale locale din cele 32 de raioane a fost de fapt reinclusă în sistemul raional centralizat, devenind mult mai expusă vizavi de politica de intervenție a autorităților centrale și locale.

Toate activitățile culturale au fost clasificate, uneori destul de confuz, în activități locale, naționale și internaționale.

Autoritățile publice locale prezintă Ministerului Culturii și Turismului proiecte privind finanțarea din bugetul central a unor activități care prezintă interes, cel puțin, la nivel național. Colegiul Ministerului Culturii și Turismului decide disponibilizarea unor fonduri financiare pentru acoperirea parțială a cheltuielilor.

3.2 Definiția națională a culturii

Totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferile materială și spirituală ale societății și produsul valoric al acestora. (Legea Culturii)

Programul de Stat "Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1997-1998" definește noțiunea de cultură ca pe un "cadru etic al statului democratic de drept" și ca "sistem de valori care formează identitatea națională".

3.3 Obiectivele politicii culturale

Obiectivele majore ale politicii culturale naționale vizează protecția și păstrarea moștenirii culturale, susținerea sistemului de instituții care asigură cadrul de dezvoltare a vieții spirituale.

În lipsa unor programe concrete, bine argumentate și conforme cu realitățile, promovarea politicii de stat în domeniul culturii nu are eficiența scontată. Ea impune un sistem de măsuri cu luarea în calcul a importanței proiectelor și resurselor materiale disponibile, a termenelor de realizare și a responsabilităților.

Pentru atingerea acestor obiective, Programul prevede realizarea unui plan de acțiuni concrete, cu prioritate pentru:

- susținerea tuturor formelor și genurilor de creație artistică și acțiune culturală, asigurarea accesului larg al populației la valorile culturii naționale și universale;
- sprijinul tuturor formelor de autoorganizare și inițiativă culturală a cetățenilor;
- evidența riguroasă a celor mai valoroase obiecte de patrimoniu cultural și consolidarea bazei tehnico-materiale a principalelor instituții de cultură;
- sprijinirea pe diverse planuri a instituțiilor de cultură, de stat și nestatale;
- acțiunea concertată și cooperarea în sfera culturii a forurilor de decizie cu uniunile de creație și asociațiile oamenilor de cultură și artă, elaborarea de către acestea a unor programe comune de dezvoltare și susținere a culturii;
- crearea cadrului juridic și organizațional necesar pentru protecția patrimoniului, pentru buna funcționare a instituțiilor de cultură și artă;
- mediatizarea prestigiului culturii noastre peste hotare prin extinderea colaborării internaționale; și
- aplicarea noilor tehnologii.

Strategia de stat privind Dezvoltarea Economică și Combaterea Sărăciei, lansată de către guvernul Republicii Moldova în septembrie 2003, include mai multe prevederi referitor la turismul cultural ca parte a economiei naționale. Pe parcursul a 15 ani, politica de stat în domeniul turismului cultural va fi orientată pe următoarele direcții principale:

- stabilirea cadrului normativ și legal al turismului cultural în deplină concordanță cu legislația europeană;
- organizarea unor cursuri de instruire în instituțiile turistice și dezvoltarea unor programe manageriale performante; și
- dezvoltarea sectorului turism cultural ca parte a programelor economice naționale.

Finanțarea Programului presupune atragerea unor surse bugetare și ne-bugetare, astfel încât să se formeze un sistem plurivalent de susținere a culturii și de creare a condițiilor favorabile pentru dezvoltarea și promovarea ei în perioada de tranziție.

4. Problematika curentă și dezbateri privind dezvoltarea politicii culturale

4.1 Schimbări esențiale privind problematika și prioritățile culturale

Condițiile noi de gestiune, utilizarea rațională a potențialului uman, a resurselor materiale și financiare în vederea neadmiterii cheltuielilor și pierderilor neacoperite, angajarea maximă a personalului în organizarea procesului de creație constituie premisele și obiectivele "Programului de Stat Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1997-1998", program prelungit până în anul 2000 și suplimentat cu un amplu proiect strategic în domeniul economic până în anul 2005, în care sunt schițate și stratagemele culturii.

Conform acestui program, obiectivele de scurtă și lungă durată ale politicii de stat în sfera culturii sânt următoarele:

- conservarea și ocrotirea moștenirii culturale, dezvoltarea cadrului etic și legislativ pentru;
- respectarea libertății de creație;
- asigurarea condițiilor de dezvoltare și perpetuare a potențialului de creație în societate; și
- păstrarea tradițiilor culturale etnice și naționale.

Guvernanții de pînă în anul 2001 au adoptat vis-a-vis de obiectivele Programului de Stat privind ocrotirea culturii și artei o strategie a soluțiilor de scurtă durată. Astfel, tactica principală a Ministerului Culturii consta în evitarea reducerilor arbitrare ale activității sale și în ocrotirea instituțiilor culturale notorii de efectele negative ale crizei economice și ale consecințelor regimului auster de finanțare de la bugetul de stat.

După alegerile din 2001, s-a majorat considerabil numărul activităților social-culturale și general-culturale, fapt care ar putea fi considerat o abordare directă a obiectivelor Programului. Cu toate acestea, este absolut neclar în ce mod ar putea contribui la edificarea "cadrului etic" și la perpetuarea potențialului creator al societății astfel de activități ca Festivalul Vinului, Festivalul Berei etc.

În aprilie 2004, Guvernul Republicii Moldova a exclus din programul strategic, de lungă durată (15 ani), de dezvoltare economică și combatere a sărăciei un foarte important capitol referitor la politicile și modelele adecvate de revitalizare și promovare a culturii naționale. Or, aceasta înseamnă că în cîteva săptămîni, cînd va expira valabilitatea Programului menționat, cultura va fi exclusă din strategiile naționale de dezvoltare.

Pe 25 martie 2005, guvernul a aprobat *Strategia Națională privind Societatea Informațională E-Moldova, 2005-2015*. Capitolul E-Cultură din această strategie prevede noi forme de promovare a culturii prin media electronică.

În noiembrie 2005, a demarat *Programul privind activitatea guvernului pentru anii 2005-2009* numit "Modernizarea țării – bunăstarea poporului". Printre direcțiile de dezvoltare vizînd cultura programul enumără:

- susținerea diversității de forme și genuri a creației artistice și activității culturale;
- dezvoltarea sectorului instruire artistică;
- susținerea instituțiilor culturale de stat și a celor non-guvernamentale; și
- promovarea artei și culturii Moldovei în străinătate în cadrul programelor de schimburi și cooperare cu alte țări.

Programul de dezvoltare a regiunilor, 2005-2015, numit "Satul moldovenesc" include următoarele priorități: protecția patrimoniului cultural local; promovarea politicilor

culturale privind tineretul; restaurarea și dezvoltarea caselor de cultură, librăriilor și muzeelor regionale; implementarea unor modele europene de dezvoltare a localităților rurale.

4.2 Problematică și dezbateri recente privind politica culturală

4.2.1 Prevederi pentru minoritățile culturale

Conform recensământului din 2004, moldovenii (romanii) reprezintă 78.2% din totalul populației de 3.388 milioane. Această dramatică descreștere demografică (de la 4.5 milioane în 1989 la 3.388 milioane în 2004) s-a produs în fond din două motive; regiunea separatistă Transnistria a boicotat ultimul recensământ și, conform statisticii oficiale, mai mult de 600 000 de persoane au părăsit republica în căutarea unui loc de lucru peste hotare.

În Republica Moldova există 18 etnii minoritare, cele mai numeroase dintre ele fiind formate din ucrainieni, ruși, bulgari, gagauzi.

Tabel 1: Cele mai numeroase etnii din Moldova, anul 2004

Etnii	Nr. de persoane	% din totalul populației
Ucrainieni	283 367	8.4%
Ruși	198 144	5.8%
Gagauzi	147 661	4.4%
Bulgari	65 072	1.9%
Alte minorități	44 350	1.3%

Sursă: Biroul Național de Statistică, 2006

Cele 18 minorități - ucrainenii, rușii, bulgarii, găgăuzii, evreii, bielorușii, polonezii, germanii, țigani, grecii, lituanienii, armenii, azerii, tătării, ciuvașii, italienii, coreenii, uzbekii dispun de asociații care activează sub formă de comunități (11) societăți (14), uniuni (2), centre (4), asociații (4), fundații (4) etc.

Organizații similare sunt create și în teritoriu (orașele Soroca, Bălți, Orhei, Cahul, Comrat, Bender, Tiraspol), contribuind la păstrarea și dezvoltarea tradițiilor naționale, limbii materne și culturii minorității respective. În ultimii ani, reprezentanții ucrainenilor, rușilor, bulgarilor, bielorușilor, germanilor, azerilor și armenilor au creat comunități naționale, reprezentând organizații de ordin social, cultural și umanitar. Comunitățile nu se limitează la o activitate pur culturală. Ele protejează drepturile civice, economice, sociale și religioase ale membrilor lor. Comunitățile încearcă să exercite un rol coordonator între toate asociațiile obștești ale reprezentanților minorității respective și își asumă dreptul de a exprima și reprezenta interesele acestora în ansamblu. În conformitate cu statutul lor, comunitățile au dreptul să desfășoare o activitate economică pentru finanțarea acțiunilor lor statutare și sprijinirea materială a membrilor lor.

În virtutea principiului egalității și universalității legislației culturale, minoritățile etnice au posibilitatea să-și dezvolte cultura tradițională, arta națională.

Astfel, în ultimii zece ani, în baza rețelei de stat a bibliotecilor, muzeelor și teatrelor, a fost constituit un subsistem al instituțiilor de profil aparținând minorităților culturale. În Chișinău funcționează 6 biblioteci ale etniilor minoritare și Teatrul Rus de Stat "A.P.Cehov". La Comrat a fost creat primul teatru găgăuz, iar la Taraclia – primul teatru bulgar.

În Republica Moldova există programe de pregătire a cadrelor pedagogice pentru școlile și grădinițele de copii cu instruire în limbile minorităților naționale. În acest scop, în ultimii 10 ani, au fost înființate Universitatea de Stat și Colegiul Pedagogic din Comrat, Colegiul

Pedagogic din Taraclia, Filiala Colegiului de Muzică "Șt. Neaga" din Tvardița. În plus la aceeași largă rețea de școli cu instruire în limba rusă, ucraineana este învățată în 71 școli, găgăuza – în 49 școli și bulgara – în 27 școli. Copiii de origine belorusă, lituaniană, greacă, georgiană, armenescă și germană se familiarizează cu limba maternă și cultura lor națională în cadrul școlilor duminicale instituite de societățile etnoculturale respective.

În structura companiei "Teleradio-Moldova" funcționează două redacții specializate, "Comunitate" și "Radio-Moldova International" - pentru emisiuni în limbile minorităților etnice. Cota programelor acestora constituie aproape 40% din totalul emisiunilor companiei (24.9% - în limba rusă; 14.8% - în limbile ucrainiană, bulgară, gagauză, poloneză, idiș, romaică. În Balți, Edineț, Ceadăr Lunga, Vulcănești, Ocnîța, Briceni, Soroca și Comrat, funcționează posturi TV și radio care emit cu regularitate programe în limbile găgăuză, bulgară, ucraineană.

Aproape o jumătate din producția editorială a Moldovei (44,7%) ține de edițiile de carte și publicațiile apărute în limba rusă.

Instrumentele principale de reglementare a statutului minorităților etnice sunt reprezentate de:

- Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994;
- Declarația de independență a Republicii Moldova din 27 august 1991;
- Legea Republicii Moldova cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republicii din 31 august 1989;
- Hotărârile Parlamentului Republicii Moldova despre modul de punere în aplicare a legislației lingvistice (1 septembrie 1989);
- Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la statutul juridic al persoanelor aparținând minorităților etnice, lingvistice și religioase în contextul conflictului armat din Transnistria (26 mai 1992);
- Legea cetățeniei, modificată în iunie 2003 în Legea dublei cetățenii;
- Legea cultelor din 24 martie 1992;
- Pachetul de legi și hotărâri privind statutul juridic al Unității Teritoriale Autonome Căgăuzia;
- Legea învățământului din 9 martie 1995;
- Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova (februarie 1996);
- Legea cu privire la asociațiile obștești din 10 ianuarie 1997;
- Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, nr.191-XIV din 12 noiembrie 1998 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.116-118, art.705). Prin modificarea din mai 2003 a acestei legi, Moldova a revenit la formula teritorial administrativă din 32 raioane; și
- Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale a fost ratificată de Parlamentul Republicii Moldova la 22 octombrie 1996.

Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor, înființat în 1990, este singura structură de stat, specializată în problemele relațiilor interetnice și de susținere a originarilor din R. Moldova, domiciliați în alte state.

Structura Departamentului cuprinde Direcția relații interetnice și minorități naționale, Direcția relații externe și diaspora, Direcția promovare a limbii oficiale și control asupra respectării legislației lingvistice.

În subordinea Departamentului se află Centrul Național de Terminologie și Casa Naționalităților reprezentând un centru cultural și de documentare al organizațiilor obștești etnoculturale.

Pe lângă Departament sunt acreditate 78 de asociații etnoculturale neguvernamentale, care aduc o contribuție importantă la realizarea drepturilor cetățenilor, la menținerea, dezvoltarea și exprimarea identităților culturale, lingvistice, religioase și etnice.

4.2.2 Problematică și politici lingvistice

În contextul valorilor culturale naționale și în raport cu acestea, problematica vizînd starea limbii populației autohtone majoritare, declarată limbă de stat în Republica Moldova, pare a fi una dintre cele mai acute. În preajma dezintegrării URSS, la 31 august 1989, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat trei legi lingvistice: a. "Cu privire la limba de stat"; b. "Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republicii"; c. "Cu privire la revenirea la grafia latină". Aceste legi, urmate de "Programul complex de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul R.Moldova" al Guvernului, veneau să repare o veche și frustrantă inechitate, deschizînd accesul limbii române în toate sferile de activitate ale societății.

Legea cu privire la Limba de Stat adoptată în RSS Moldovenească, stabilește pentru limba română, limba oficială a țării, un statut egal cu cel al limbii ruse. Din cele 32 de articole ale Legii, 20 se referă, concomitent, la limba rusă. În consecință, limba rusă continuă să fie limba documentelor oficiale în toate structurile centrale și locale ale administrației publice. În plus, limba maternă a populației băștinașe încă nu a devenit "limbă de comunicare interetnică", în concordanță cu articolul 1 al Legii. Această funcție importantă este până la ora actuală exercitată de limba unei minorități conlocuitoare.

Regimul sovietic a legiferat în legislația lingvistică glotonimul antiștiințific "limba moldovenească" (aceasta fiind de fapt unul din numeroasele dialecte ale limbii române), care nu a fost corectat în noua Constituție a Republicii Moldova (1994). Astăzi, în pofida amendamentelor Adunării Generale a Academiei de Științe și ale altor foruri lingvistice locale și internaționale, oficialitățile statale operează cu falsul glotonim "limba moldovenească" iar școlile, universitățile, mass media, intelectualitatea și administrația publică utilizează glotonimul "limba română".

Toate aceste legi și acte de bază au fost adoptate în 1989, când Republica Moldova era parte componentă a URSS, deci ele nu corespundeau circumstanțelor radical schimbate deja în 1991, atunci când Moldova și-a declarat independența. În pofida acestui lucru, legislația lingvistică nu a fost redactată sau modificată timp de 15 ani. Judecînd după toate evidențele, în lipsa unor noi programe și strategii de stat, politica lingvistică în Republica Moldova riscă să fie adusă într-un punct mort.

4.2.3 Dialogul inter-cultural: programe și strategii

În Republica Moldova nu există o politică culturală explicită referitor la dialogul inter-cultural.

Departamentul Relații Inter-Etnice este unica structură de stat cu funcții consultative și de coordonare între grupele etnice din țară. Departamentul cooperează cu Ministerul Culturii și Turismului (în probleme inter-culturale) și cu Ministerul Educației și Tineretului (în probleme inter-lingvistice). Casa Naționalităților coordonează organizarea diverselor evenimente și programe naționale inter-culturale: expoziții, concursuri, festivaluri.

Sub egida Departamentului, activează peste 60 de ONG-uri inter-culturale reprezentînd etniile din Moldova. Ele aduc o contribuție importantă la realizarea drepturilor cetățenilor, la menținerea, dezvoltarea și exprimarea identităților culturale, lingvistice, religioase și etnice. Aceste asociații organizează de regulă evenimentele inter-culturale locale.

În august 2005, în Moldova a demarat proiectul național numit "Caravela Culturii", inițiat și organizat de asociația culturală Euro-Moldova-Art. Proiectul este finanțat de Ministerul Culturii și Turismului și se desfășoară sub patronajul Prezidentului Republicii Moldova. De fapt, "Caravela Culturii" este o mare delegație culturală, compusă din grupuri artistice de diferite stiluri, genuri, forme, limbi și naționalități. Pornind de fiecare dată din Chișinău, Caravela "ancorează" de regulă în mijlocul spectatorului local (regional), izolat de multă vreme de activități culturale de înaltă calitate.

Între 25 septembrie – 01 octombrie 2005, la Chișinău a avut loc cea de-a doua ediție a Jocurilor Delfice pentru Tineret. Acest eveniment multicultural, coordonat de un comitet inter-guvernamental și organizat de Ministerul Culturii și Turismului, a întrunit peste 700 tineri artiști din țările CSI.

În august 2003, la Chișinău a avut loc primul Festival al Minorităților, organizat de Departamentul pentru relații inter-etnice în colaborare cu Ministerul Culturii și Turismului. La festival au participat 48 organizații etno-culturale, 16 organizații municipale, Centrul Național de Artă Populară, Uniunea Meșteșugarilor și grupuri artistice reprezentând toate minoritățile Moldovei.

4.2.4 Coeziunea socială și politica culturală

În decembrie 2003, fostul Parlament a aprobat "Concepția privind politica națională de stat a Republicii Moldova" care pretinde a fi un document fundamental în baza căruia autoritățile publice își vor orienta politicile social-economice și culturale către consolidarea coeziunii sociale. De fapt, Concepția impune într-o manieră net totalitară ideologia partidului comunist vizavi de cele mai inflamabile probleme ale populației și, în consecință, este ignorată de instituțiile culturale publice.

Coeziunea socială nu este un subiect aparte al politicii culturale din Moldova, figurând în același timp ca scop de bază în toate programele și strategiile de stat, lansate pe parcursul anilor 2004 și 2005. Pe de altă parte, numărul impunător de evenimente social-culturale și activități cultural-generale dar și extinderea audienței și participării la ele, demonstrează că coeziunea socială devine deja un subiect specific al politicii culturale.

În ultimii 10 ani, Moldova a acumulat o experiență bogată în organizarea unor evenimente speciale prilejuite de diverse sărbători naționale, religioase etc., la care participă mii de oameni de diferite naționalități, vârste și condiții sociale și care sunt foarte eficiente pentru promovarea coeziunii sociale și înțelegerii reciproce. Multe din aceste evenimente sunt organizate și finanțate de companii private.

4.2.5 Pluralismul mediatic și diversitatea de conținut

Deși cota mediei independente din Republica Moldova este suficient de mare, numai 20 la sută din săptămânale, cotidiene, reviste și mijloace audiovizuale și-au menținut în mod principal statutul de medii independente. Restul de aproximativ 40%, aparținând unor persoane particulare sau unor grupuri de jurnaliști, și-au cedat parțial independența și fac politica unor partide, companii, etc. În 2005, statistica consemnează 147 de reviste și publicații similare și 226 cotidiene în Moldova.

La insistența Guvernului și Ministerului Finanțelor, Statul a suspendat în 1995 finanțarea pentru revistele de cultură. În consecință, două reviste ("Columna" și "Codru") au încetat să funcționeze, altele 8 (săptămânalul "Literatura și Arta", revistele cu apariție lunară "Basarabia", "Contrafort", "Semn", "Viața Basarabiei", "Atelier", "Limba Română" și trimestrialul "Sud-Est") supraviețuind datorită susținerii unor companii private, organizații non-guvernamentale, fundații. Institutul Cultural Român și Fundația Culturală Română au contribuit de asemenea la susținerea revistelor culturale. Deși aproape toate aceste reviste

și-au păstrat numărul lor constant de cititori, periodicitatea și tirajul lor s-a diminuat în rezultatul finanțării sporadice.

În afara revistelor culturale, 8 săptămânale și 12 cotidiene abordă din când în când subiecte culturale.

Pe teritoriul Republicii Moldova funcționează 190 de studiouri TV și 42 de stații radio. Toate aceste stații și studiouri activează în baza unor licențe emise de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului și în conformitate cu grila de emisiuni anunțată, în care sunt reflectate cerințele legale ale Consiliului. Legea Audiovizualului și deciziile Consiliului obligă fiecare canal să emită, cel puțin, 65% din volumul emisiunilor în limba de stat a țării; 20 la sută muzică autohtonă din totalul emisiunilor muzicale; cel puțin 30% de emisiuni cu tematică culturală și educațională.

De fapt, marea majoritate a acestor studiouri retransmit programe TV și radio din Rusia, România, Ucraina și alte țări, cu cota lor specifică de emisiuni culturale. Acesta este motivul pentru care datele statistice în acest subiect se referă doar la programele transmise de Compania "Teleradio-Moldova". Cotele emisiunilor cu destinație culturală din cadrul companiei sunt următoarele: Radio-Moldova – 34.5%; TV-Moldova 1 – 23% în limba română și 3% în limbile minorităților etnice.

Cota emisiunilor autohtone (în cadrul aceleiași companii) este de 91.4% iar a celor străine –8,6%.

Uniunea Jurnaliștilor din Moldova, ONG Centrul Jurnalismului Independent, alte câteva cluburi în acest domeniu organizează dezbateri referitor la etica profesională și, pe de altă parte, sprijină media locală în lupta cu cenzura autorităților și presiunile din partea unor grupuri interesate de afaceri sau politice.

4.2.6 Industrii culturale: politici și programe de dezvoltare

În ultimii 3 ani, cinematografia, editurile, radioul și televiziunea au fost printre domeniile cele mai afectate de înlocuirea programelor de dezvoltare socială și culturală cu strategiile politice ale partidului de guvernământ. Astfel, în 2005 alocațiile pentru producerea de filme de la bugetul de stat au crescut de câteva ori (de la 200 000 lei în 2002 la 1 988 100 lei în 2005), însă toate aceste fonduri au fost folosite pentru realizarea filmelor la Comanda de Stat. Din aceleași motive politice, au fost suspendate pentru un termen de aproape un an emisiunile postului de radio "Antena C" și cele ale televiziunii "EURO TV". Revistele independente "Timpul", "Jurnal de Chișinău", "Moldavskie Vedomosti etc., au fost sancționate cu milioane de dolari pentru opiniile lor critice, în scopul de a le determina falimentul și lichidarea.

În 2003, pe lângă Departamentul Cinematografie al Ministerului Culturii a fost creată SA "Moldcinema", responsabilă pentru constituirea bazei de date și pentru administrarea patrimoniului și reconstrucției cinematografelor din teritoriu. În aceeași perioadă, pentru prima dată în ultimii 12 ani SA "Moldova-film" și studioul "Flux-film" au realizat o peliculă de lung metraj - filmul "Patul lui Procust".

44 de cinematografe și instalații cinematografice rurale și 13 municipale sunt vizitate anual de, respectiv, 5 000 și 26 000 spectatori. 7 cinematografe private în orașele Chișinău și Bălți își prelungesc, în mare parte din cauza prețului substanțial al biletului de intrare, programele cu diverse reprezentații, prezentări de produse, loterii etc.

În plus la companiile "Teleradio-Moldova" și "EURO TV", în Republica Moldova funcționează două companii TV private: NIT (Noi Televiziuni Informaționale) și Compania Mixtă Moldo-Americană careia îi aparține un sistem amplu de transmisiuni prin cablu și eter.

În 2004, cota editurilor de stat Cartea Moldovei și Lumina în totalul producției editoriale a constituit 2.3%, restul cărților fiind editate de cele trei edituri private "Cartier", "Litera" și "Prut Internațional" și editura independentă "Arc", fondată de către Fundația Soros Moldova care promovează propria lor politică în domeniu și activează în corespundere cu cerințele pieții de carte.

Organizația non-guvernamentală OWH TV Studio organizează ateliere de creație pentru tinerii profesioniști în domeniu, festivaluri internaționale de film documentar, școli de vară vizând producția de film etc., cu participarea experților internaționali. Același Studio are o vastă experiență de colaborare cu organizații internaționale ca UN, Alianța Franceză, USAID etc.

În Republica Moldova nu există o definiție explicită a termenului de industrii culturale.

4.2.7 Politica de angajare în domeniul culturii

Ultimele date privind numărul angajaților în sectorul cultural arată o semnificativă creștere a cifrei acestora (de la 9 012 lucrători în 2004 la 12 504 angajați în 2005), ceea ce poate fi explicat prin faptul că statistica pentru anul 2005 a inclus în această categorie lucrători din numeroasele agenții de turism, sanatorii, săli de sport etc. Dintre aceștia, 4 709 sunt bărbați și 7 795 sunt femei.

În Republica Moldova nu există o statistică a angajaților pe cont propriu iar în nomenclatorul ocupațiilor lipsește noțiunea de liber profesionist.

Salariul mediu lunar al angajaților în sfera socială, inclusiv în cultură, educație, medicină etc. este de circa 992.4 lei. Pentru comparație, minimul de existență constituie 766.1 lei; salariul mediu lunar în țară – 1 318.7 lei; costul lunar al coșului minim de consum – 1 700 lei.

Cu excepția eforturilor Ministerului Culturii de a menține fondurile pentru achiziții (de carte, publicații, picturi, etc.) și de a păstra sistemul de instituții culturale ce asigură dezvoltarea spirituală, nu există alte strategii speciale pentru stimularea activității în sectorul cultural.

4.2.8 Noile tehnologii și politica culturală

Începând cu anul 2003, principalul responsabil pentru strategia de stat privind "informația în societate" în Moldova este Departamentul Tehnologii Informaționale. Însă, ameliorarea în domeniul informaticii a început cu ani în urmă la inițiativa Fundației Soros Moldova. Aceleași FSM îi aparțin cele mai ample programe de modernizare a sectorului cultural. Astfel, Biblioteca Națională, Biblioteca Națională pentru Copii, bibliotecile științifică și universitară au fost utilizate cu echipamente hardware și software (Sistemul Bibliotecar Integrat TINLIB). Mai recent, SFM a realizat un proiect de dotare cu o bază de date performanta Academia de Teatru, Muzică și Arte Plastice.

La 25 martie 2005, guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia Națională privind Societatea Informațională "Moldova Electronică", un document elaborat în cadrul unui proiect guvernamental special și susținut de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Strategia include un foarte important capitol intitulat "E-Cultură", noțiune reprezentând o nouă formă de promovare a valorilor culturale, prin crearea versiunilor electronice pentru edituri, biblioteci, patrimoniu, arhive, arte vizuale, arte muzicale, teatre, filme, asociații de creație și școli de instruire artistică.

Sarcinile de scurtă durată (2005 –2007) ale Strategiei sunt:

- actualizarea cadrului cultural legal, în scopul implementării în legislația culturală a serviciilor E-Cultură ;
- crearea secțiilor E-Cultură în cadrul administrației culturale centrale publice, în scopul coordonării la nivel național a procesului de implementare a tehnologiilor informaționale în instituțiile culturale;
- crearea unui Centru digital pentru patrimoniul cultural ;
- crearea unor centre multimedia în principalele instituții culturale ale țării;
- crearea bazelor de date privind patrimoniul mobil și imobil;
- crearea bibliotecii naționale digitale.
- Sarcinile pe termen mediu (până în 2010) și termen lung (după 2010) enumără:
- crearea spațiului informational integrat în domeniul culturii;
- crearea unui e-portal pentru comunitățile culturale;
- crearea unui Centru mobil de digitalizare a patrimoniului cultural; și
- asigurarea accesului deplin al populației la serviciile e-cultură prin integrarea sistemului informațional național de biblioteci, muzee, arhive, teatre, edituri și alte instituții culturale și integrarea acestora în sistemele informaționale europene și mondiale.

Sistemul prevede câteva mii de studenți și elevi și oferă o elită profesională de un calibru remarcabil.

Este impresionant faptul că într-o perioadă atât de dificilă pentru Republica Moldova, studenții și absolvenții acestor școli sunt apreciați la cel mai înalt nivel în cadrul unor prestigioase competiții internaționale sau festivaluri în artă.

4.2.9 Politica și problematica privind patrimoniul

Parlamentul elaborează politica de stat în domeniul protecției monumentelor, cadrul juridic inerent unei protecții cât mai eficiente a moștenirii culturale, aprobă Registrul monumentelor ocrotite de stat, programele de stat privind protecția patrimoniului și finanțarea acestor programe.

Guvernul prepară Registrul monumentelor ocrotite de stat, programele de conservare, restaurare și punere în valoare a acestor monumente, asigură finanțarea programelor respective de la bugetul de stat și prin atragerea surselor extrabugetare.

Organele administrației publice locale sunt responsabile de evidența monumentelor de importanță județeană și locală, de finanțarea activităților legate de protecția acestor monumente. În scopul prevenirii deteriorării monumentelor, organele de stat de ocrotire a monumentelor sunt obligate să întocmească zonele de protecție a monumentelor incluse în Registrul, iar intervențiile de orice tip în aceste zone de protecție urmează a se desfășura în conformitate cu Regulamentul privind zonele protejate.

În cadrul Ministerului Culturii problemele ce țin de evidența, conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural sunt coordonate de Direcțiile Patrimoniu Cultural și Arte Plastice - structuri bugetare care au drept sarcină girarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Direcțiile respective sunt responsabile de vestigiile istorice, de patrimoniul arhitectural, de întreaga activitate ce ține de protecția patrimoniului cultural național imobil și mobil, supraveghează respectarea legislației în vigoare în domeniul respectiv, gestionează arhivele și registrele care se referă la procesul de protecție a monumentelor. De competența Direcțiilor ține perfectarea programelor de stat privind protecția monumentelor, organizarea studiului impactului transformărilor urbanistice și de amenajare a teritoriului asupra monumentelor de arheologie, supravegherea săpăturilor arheologice. Specialiștii Direcțiilor oferă diverse servicii de avizare și consultanță în problemele legate de patrimoniul cultural pentru responsabilii din organele administrării publice centrale și locale, pentru profesioniști, cercetători în domeniu, studenți ș.a.

Ministerul Culturii a inițiat crearea unui Fond extrabugetar pentru susținerea activităților de protecție a patrimoniului cultural, care urmează a fi completat cu surse acumulate din diverse activități legate de monumentele din republică: darea în chirie a clădirilor proprietate de stat cu statut de monument protejat și a terenurilor aferente care constituie zona de protecție a acestora, utilizarea imaginilor și referirilor directe la bunuri culturale mobile și imobile din patrimoniul cultural al statului, comercializarea bunurilor culturale cu valoare de anticariat, din donații și sponsorizări, fonduri obținute în cadrul programelor de asistență tehnică și colaborare internațională etc. Sursele acumulate în acest fond urmează a fi utilizate exclusiv pentru activitățile prioritare privind protecția patrimoniului cultural național.

La 1 iunie 2004, Ministerul Culturii a fost acceptat ca partener la elaborarea proiectului PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare) în Republica Moldova "Formularea strategiei naționale privind Societatea Informațională și dezvoltarea tehnologiilor în Moldova". În acest proiect vor fi implicate domeniile Bibliotecii, Edituri și Patrimoniu.

În noua structură a Ministerului Culturii și Turismului, Direcția Patrimoniu și Resurse Turistice și două agenții (Agenția pentru Inspecția și Restaurarea Monumentelor și Agenția pentru Administrarea Arealului Național Turistic) vor fi responsabile pentru managementul patrimoniului cultural al Moldovei.

4.2.10 Egalitatea de genuri și politicile culturale

Peste 220 organizații de pe întreg teritoriul Republicii Moldova sunt întrunite sub egida Forului Organizațiilor de Femei din Republica Moldova și a programelor acestuia privind statutul social al femeii. Între ele, 18 asociații reprezintă problematica de gender din cadrul unor diverse grupuri etnice. Consiliul Național al Femeilor și Centrul Național al Femeii de Studii și Informare sunt preocupate de sprijinul procesului de adaptare al femeii la condițiile economiei de piață, de protejarea valorilor feminine și promovarea femeilor în funcții decisive. Programul Fundației Soros Moldova privind egalitatea de genuri, în cooperare cu alte 18 ONG-uri, realizează diverse activități în vederea soluționării multiplelor probleme din domeniu. Reprezentanți ai celui de-al treilea sector, Clubul Femeilor Jurnaliste Zece Plus, Asociația of Esteticienilor, Asociația Femeilor Virtuozelor, Clubul Politic al Femeilor 50/50, Asociația Națională a femeilor-inventatori etc., au drept scop susținerea activităților profesionale în domeniul creației artistice, științifice și tehnice, organizarea diverselor acțiuni culturale, încurajarea participării femeii în viața culturală, socială și politică a țării.

În cadrul organizațiilor culturale, în care femeile constituie în mod tradițional majoritatea membrilor, doar aproximativ 5% din totalul lor se află în posturi de conducere. În sistemul Ministerului culturii și turismului, femeile cu funcții decisive constituie 10 la sută din colaboratori.

4.3 Alte dezbateri și probleme relevante

În septembrie 2003, asociația "Alternativa nouă", în colaborare cu Centrul de Politici Culturale a lansat proiectul "Identificarea și implementarea unor mecanisme eficiente de finanțare a culturii în Republica Moldova". Proiectul este susținut de Programul pentru Politici Culturale al Fundației Culturale Europene, asociația ECUMEST, Fundația Soros Moldova și Conciliul Europei, și are drept scop investigarea mecanismelor de finanțare a culturii în diferite țări, analiza lor comparată și reforma sistemului existent de finanțare din Moldova.

În procesul implementării proiectului, grupe de lucru formate din specialiști în managementul cultural au colectat și analizat mai multe mecanisme de finanțare a culturii în Moldova și în alte țări, a determinat starea de lucruri din instituțiile culturale locale.

În urma acestei munci de investigare, au fost făcute o serie de sugestii care ar fi putut fi folosite drept temei pentru reforma mecanismelor de finanțare culturală din Moldova. Propunerea de bază a experților a fost cea de a institui în Moldova un Fond Cultural, organizație publică autonomă a proiectului (din martie până în iunie, 2004), trei grupe de experți naționali și internaționali și-au concentrat atenția asupra aspectelor legale, organizaționale și financiare ale viitoarei instituții, au conceput și dezvoltat un model al Fondului Cultural din Moldova. Rapoartele și materialele acestei etape au fost discutate în cadrul uniunilor și asociațiilor de creație.

Cele mai relevante probleme apărute pe parcursul acestor discuții publice au constituit motivul și tematica conferinței internaționale "Modele de finanțare a instituțiilor culturale", care a avut loc la Chișinău la 16 octombrie 2004. La conferință, experți din Estonia, Ungaria, România au prezentat în detaliu structura și activitățile organizațiilor responsabile pentru finanțarea culturii din țările lor, participanții la conferință au fost informați despre obiectivele și activitățile Programului Politici Culturale al Fundației Culturale Europene.

Actualmente, proiectul de lege privind Fondul Cultural din Moldova este examinat de Ministerul Culturii și Turismului și de Comitetului pentru cultură al Parlamentului Republicii Moldova.

5. Legislația în domeniul culturii

5.1 Legislația generală

5.1.1 Constituția

În conformitate cu paragraful 1, articolul 32 al Constituției, în Republica Moldova "oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil". Paragraful 3 al articolului 33 prevede că "statul contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii și științei, naționale și mondiale". Același articol stipulează că "libertatea creației artistice și științifice este garantată". În conformitate cu paragraful 2 al articolului 33 "dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor morale și materiale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sînt apărute de lege".

5.1.2 Divizarea jurisdicției

Cu excepția a 2 municipii, Chișinău și Bălți, și a Unității Teritorial-Administrative Găgăuz Yeri care pot, în conformitate cu autonomia lor relativă, să dispună de propria lor politică bugetară, administrația locală trebuie să apeleze pentru a primi fonduri de la bugetul de stat la Ministerul Culturii (sau direct la Parlament ori Președinție, în cazuri ieșite din comun), pentru proiecte care prezintă interes la nivel național. Colegiul Ministerului Culturii dispune de puterea de a aproba sau a respinge finanțarea parțială a acestor proiecte. Unele activități culturale locale, cum ar fi restaurarea instituțiilor de profil sau cheltuielile de călătorie pentru participarea la festivalurile naționale și internaționale, care au loc în Moldova sau în străinătate sunt finanțate de la bugetul local.

Principalele legi de reglementare a competențelor la nivel central / local / regional sunt următoarele:

- legea cu privire la Administrația Publică Locală nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998, modificată în 20 iunie, 2002;
- pachetul de Legi și Decizii cu privire la statutul legal al Unității Teritorial-Administrative Autonome Găgăuz Yeri;
- legea cu privire la statutul municipiului Chișinău nr. 431-XIV din 19 aprilie, 1995.

5.1.3 Alocarea din fonduri publice

Fiecare Decizie a Guvernului privind distribuirea banilor publici în Republica Moldova este expediată pentru dezbateri în Comisiile parlamentare, apoi este legalizată de către Parlament prin o lege cu un singur articol. Decizia cu privire la distribuirea fondurilor publice în raioane sau municipii aparține în ultimă instanță Consiliului raional sau municipal.

5.1.4 Cadrul securității sociale

Cu excepția prevederilor generale din Constituția Republicii Moldova și din Legea Culturii, în Moldova nu există legi specifice privind securitatea socială.

5.1.5 Legi privind taxele

Noua Lege privind Filantropia și Sponsorizarea nr. 1420-XV din 31 octombrie 2002 prevede scutiri de taxe și susținere pentru 80% din activitățile organismelor filantropice, însă în condiții absolut neclare.

Din 2002, cu un TVA (Taxa pe Valoarea Adăugată) de 20% sunt taxate veniturile extra-bugetare ale instituțiilor culturale, provenite din arenda spațiilor libere și din alte servicii. Cărțile, edițiile, publicațiile culturale, filmele, costul biletelor de intrare, lucrările artistice etc., sunt scutite de TVA în Republica Moldova.

5.1.6 Legile muncii

Codul Muncii constituie legislația generală a muncii, valabilă și în domeniul culturii.

5.1.7 Clauze privind dreptul de autor

Problemele copyright-ului sunt tipice pentru perioada de tranziție. Până la dezmembrarea URSS, drepturile de autor ale oamenilor de creație sunt protejate de către Secția din RSSM a Agenției unionale pentru Drepturile de autor, reorganizată, în 1991, în Agenția de Stat pentru Drepturile de autor a Republicii Moldova. Instituția administrativă creată continuă, însă, să se bazeze în activitatea sa pe structurile vechi. Cu toate că Legea privind drepturile de autor și conexe a fost adoptată în 1995, Agenția nu este conexată până în prezent la organismele internaționale. În anul 2000, a fost creată Asociația "Drepturi de Autor și conexe" (organizație neguvernamentală), care a preluat funcțiile de protejare a drepturilor de autor.

Regimul de copyright este, însă, inefficient. De aceea este necesar de a găsi soluții pentru:

- crearea cadrului legislativ pentru întregul sistem de consum și difuzare a produsului cultural;
- formarea rețelei serviciului de copyright, care să reflecte noile relații bazate pe sistemul economiei de piață; și
- aducerea în concordanță a nivelului de eficiență a regimului de copyright și capacitatea de cumpărare a consumatorilor autohtoni.

Modificările din 8 februarie 2003 vizează un cadru largit al aplicării Legii privind drepturile de autor și conexe: bazele de date, concertele, fonogramele, programele de calculator, emisiile audio-vizuale, drepturile împrumutului public.

Astfel, plățile pentru reproduceri sunt prevăzute în Articolul 19 al Legii privind drepturile de autor și conexe modificate. În conformitate cu Articolul 19 (2) scriitorii și autorii de opere de artă au dreptul să fie remunerați în cazul reproducerii operei lor.

Articolele 20 și 21 ale Legii privind drepturile de autor și conexe modificate prevăd onorarii pentru folosința sau împrumutul privat al operelor de artă și un număr redus de împrumuturi gratuite pentru biblioteci, arhive și instituții educaționale.

5.1.8 Legi privind protecția datelor

Legea modificată privind drepturile de autor prevede protecția datelor de bază

5.1.9 Legi lingvistice

Vezi capitolul 4.2.3

5.2 Legislația în cultură

Legea Culturii nr. 413-XIV din 27 mai, 1999 dezvoltă principiile constituționale, care guvernează domeniul culturii.

Domeniul de aplicare a legii cuprinde o paletă largă de activități culturale: literatură, teatrul, muzica, artele plastice, arhitectura, cinematografia, radiodifuziunea și televiziunea, arta fotografică, designul, circurile, arta populară, muzeele, arhivele și bibliotecile, editarea de cărți, cercetarea științifică, turismul cultural. În conformitate cu articolul 19 al legii, instituțiile de cultură pot fi create și active în baza proprietății de stat și municipale, a asociațiilor publice, uniunilor de creație, organizațiilor religioase, organizațiilor internaționale, statelor străine, persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine. Instituțiile de cultură pot fi create de către autoritățile administrației publice centrale de profil sau locale, de către persoane juridice, precum și de persoane fizice, indiferent de cetățenie.

În concordanță cu articolul 21 al legii, instituțiile de cultură își acoperă cheltuielile din mijloacele fondatorului, din veniturile provenite din propria activitate, precum și din alte mijloace și încasări, premise de legislația în vigoare.

Legile care urmează stabilesc scopurile, funcționarea, structura și procedurile generale de susținere a sectoarelor specifice ale culturii:

- legea privind ocrotirea monumentelor nr.1530-XII din 22 iunie, 1993;
- legea privind fondul arhivistic al Republicii Moldova nr. 880-XII din 22 ianuarie, 1992;
- legea cu privire la biblioteci nr 286-XIII din 6 noiembrie, 1994;
- legea cu privire la activitatea editorială nr. 939-IV din 20 aprilie, 2000; modificată în 17 august, 2001;
- legea cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice nr. 1421-XV din 31 octombrie, 2002; modificată în 31 octombrie, 2003 și în 18 decembrie, 2003;
- legea audiovizualului nr. 603-XIII din 3 octombrie, 1995;
- legea muzeelor nr.1596-XV din 12 decembrie, 2002; și
- Legea privind activitatea arhitecturală nr. 1350 – XIV din 27 februarie, 2001.

5.3 Legi în diverse sectoare culturale

Vezi capitolul 5.2. Nici una din legile enumerate anterior nu conține mecanisme concrete de finanțare, astfel încât există o mare discrepanță între legislație și realitate în Republica Moldova.

5.3.1 Arta plastică și decorativă

Cu excepția Legii Culturii și a unor prevederi legale din legile muzeelor, protecției monumentelor și a fondurilor arhivistice, în Republica Moldova nu există un cadru legal specific pentru sectorul Arte vizuale. Cu toate acestea, trebuie de menționat că pentru scriitori și artiști, în marea lor majoritate liber profesioniști, este necesar un cadru legal special vizând activitățile și drepturile lucrătorilor pe cont propriu, care încă nu a fost adoptat în Moldova.

5.3.2 Artele interpretative și Muzica

În conformitate cu articolul 4 al legii cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice, obiectivul și sarcinile legii nominalizate reies din strategia statului în aceste sectoare culturale. Această strategie face parte integrantă din politica culturală a statului și se bazează pe recunoașterea importanței artei spectacolului ca element esențial al culturii, ca mijloc de păstrare a conștiinței naționale și a limbilor care funcționează pe teritoriul Republicii Moldova, ca una din instituțiile primordiale ale statului de susținere, asanare, dezvoltare a vieții morale și spirituale a societății.

Articolele 5, 6, 7 preconizează disponibilitatea statului de a crea pentru teatre, circuri și organizații concertistice, indiferent de tipul de proprietate, condiții economice și juridice de activitate. Statul garantează drepturile și interesele lor legitime, contribuie la dezvoltarea concurenței libere, loiale între creatori, asigură posibilități egale în folosirea potențialului intelectual și artistic al țării, a resurselor tehnico-materiale, naturale, de muncă, de finanțare și informative.

Potrivit legii, instituțiile de spectacol au drepturi nelimitate în a-și diversifica repertoriul, a întreprinde deplasări atât în limitele țării cât și în străinătate, a monta spectacole în afara Republicii Moldova, a înființa în cadrul instituției studiouri pentru tinerii artiști și nu în cele din urmă, a-și diversifica sursele de venituri extra-bugetare.

5.3.3 Patrimoniul cultural

Actualul cadru legal și organizatoric privind patrimoniul cultural și istoric al Moldovei este bazat pe legea cu privire la protecția monumentelor și legea muzeelor. Potrivit legii cu privire la protecția monumentelor, monumentele constituie obiecte ori ansambluri de obiecte cu valoare istorică, artistică sau științifică care reprezintă mărturii ale evoluției civilizațiilor pe teritoriul țării, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale și care sunt înscrise în registrul monumentelor ocrotite de stat.

În noțiunea de monument sunt incluse atât bunuri culturale imobile, cât și mobile. Din categoria monumentelor imobile fac parte monumente aparte: obiectele naturale cu valoare geologică, biologică, zoologică, arheologică, etnografică, istorică, clădiri, construcții, monumente în cimitire, opere de artă monumentală și de arhitectură, tumuli, stele funerare, morminte antice izolate, fortificații, drumuri, poduri, ape ducte antice și medievale, etc. Registrul monumentelor este constituit pe baza investigațiilor pluridisciplinare, fiind avizat și propus spre aprobare Parlamentului prin Guvern de către Ministerul Culturii.

În corespundere cu legislația în vigoare, hotărârile organelor de stat pentru protecția monumentelor referitoare la evidența, studierea, protejarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor sunt obligatorii pentru toate persoanele fizice și juridice, iar condițiile exercitării dreptului de proprietate asupra monumentelor, inclusiv restricțiile stabilite de lege, se extind asupra tuturor subiectelor dreptului de proprietate, indiferent de tipul de proprietate și titlul juridic al deținătorului.

Dreptul de a dispune referitor la monumentele de stat sub formă de bunuri imobile este exercitat, conform legii, de Parlament, de consiliile județene, municipale, orașenești și comunale, în dependență de categoria monumentului protejat: de importanță națională, județeană sau locală.

Dreptul de a dispune referitor la monumentele sub formă de bunuri mobile este exercitat, respectiv, de către Guvern, prefecturi și primării.

Legea muzeelor stabilește cadrul legal general de organizare și funcționare a muzeelor din Republica Moldova.

Conform Articolului 2 al Legii, statul garantează condiții egale pentru organizarea și funcționarea muzeelor, indiferent de profilul și tipul de proprietate ale acestora

Muzeele sunt instituții non-comerciale care exercită funcții de constituire și dezvoltare a patrimoniului muzeal în conformitate cu profilul muzeului, de cercetare și promovare a patrimoniului muzeal în scop educațional și cognitiv. Elaborarea și derularea de proiecte culturale și științifice în vederea dezvoltării spiritului comunitar, elaborarea și editarea cataloagelor de colecții muzeale și a altor publicații științifice, realizarea schimburilor și cooperării inter-muzeale, interne și internaționale (art. 5 și 6).

Art. 16 reglementează și specifică modalitățile de organizare a muzeelor de către persoane fizice și juridice, drepturile și obligațiile organizatorilor.

Finanțarea muzeelor aflate în proprietatea publică a statului se asigură din surse bugetare și speciale, iar cea a activităților muzeale poate fi asigurată, pe bază de proiecte și programe avizate și aprobate, de la bugetul de stat, de la bugetele locale sau prin cofinanțare publică și privată, indiferent de subordonare sau tipul de proprietate (art. 28 (1), (2)).

5.3.4 Literatura și bibliotecile

Exceptând prevederile generale ale Legii Culturii, în Republica Moldova nu există legi speciale privind literatura.

Legea cu privire la biblioteci determină regimul juridic al bibliotecilor în Republica Moldova. Potrivit articolului 3, principiile de funcționare a bibliotecii sunt: accesibilitatea, neangajarea politică, autonomia profesională.

Din punctul de vedere al destinației, bibliotecile din Moldova se împart în biblioteci specializate, de învățământ, publice, iar din punctul de vedere al apartenenței, bibliotecile sunt de stat, publice și particulare.

Potrivit articolului 9 al Legii, sistemul național de biblioteci este un ansamblu de rețele de biblioteci și centre biblioteconomice, organizate după principiul teritorial și de ramură, fondate și întreținute de stat, menite să satisfacă interesele și cerințele de informare, instruire și culturalizare ale societății și subordonate unui organ comun de coordonare. Articolele 14 și 15 ale Legii reglementează administrarea publică locală a bibliotecilor. Totodată, legea conține reglementări detaliate privind colecțiile de bibliotecă; baza economică a bibliotecilor și colaborarea internațională a bibliotecilor.

5.3.5 Arhitectura și mediul ambiant

Legea cu privire la activitatea arhitecturală reglementează relațiile ce apar în cadrul activității arhitecturale, determină formele de sprijin ale activității arhitecturale de către stat și competența autorităților administrației publice centrale și locale în domeniul arhitecturii și urbanismului, justifică dreptul de autor al arhitectului, stabilește sarcinile de bază, drepturile și obligațiile persoanelor fizice și juridice implicate în procesul de activitate arhitecturală.

Conform art. 3 al Legii, statul asigură crearea condițiilor pertinente pentru exercitarea activității arhitecturale prin susținerea cercetărilor științifice în domeniul arhitecturii și urbanismului; atragerea investițiilor la proiectarea și construirea obiectelor arhitecturale; formarea și reciclarea cadrelor care activează în domeniul arhitecturii și urbanismului; protejarea drepturilor de autor și asigurarea creației libere a arhitectului; promovarea concursurilor, inclusiv internaționale, pentru crearea obiectelor cu valoare urbanistică și arhitecturală deosebită.

Conform art. 9 și 10, persoanele fizice și juridice străine, precum și apatrizii, la exercitarea activității arhitecturale, se bucură de aceleași drepturi și au aceleași responsabilități ca și persoanele fizice și juridice din Republica Moldova.

Legea specifică obiectele dreptului de autor asupra creației arhitecturale și modalitățile de organizare și administrare a activității arhitecturale.

5.3.6 Filmul, Video și Arta fotografică

Cu excepția unor prevederi generale din Legea Culturii, în Moldova nu există un cadru legal specific privind aceste domenii.

5.3.7 Industrii culturale

Legea cu privire la activitatea editorială determină regimul juridic al activității editoriale, politica de stat în domeniul editării cărților, care se bazează pe principiile neadmiterii monopolizării, respectării deplinei libertăți, consolidării și modernizării bazei tehnico-materiale, organizatorice, juridice și științifice în acest domeniu. În conformitate cu articolul 4 statul recunoaște următoarele drepturile editoriale de fondare a editurii; la activitatea editorială; dreptul de proprietate intelectuală al editorului asupra producției editate (ce aparține unei instituții de stat sau publice, organizații sau persoane), ce asigură ocrotirea drepturilor editoriale pe teritoriul Republicii Moldova și peste hotarele ei.

Totodată, Legea cu privire la activitatea editorială conține reglementări vizând contractul de editare, organizarea activității editoriale, difuzarea producției editoriale, garanțiile statului în domeniul activității editoriale, precum și colaborarea internațională în domeniu.

Legea audiovizualului stabilește modul de eliberare a licențelor pentru emisie, reglementează recepția programelor audiovizuale transmise prin satelit, comunicația audiovizuală distribuită prin cablu. Sunt reglementate detaliat drepturile și obligațiile instituțiilor audiovizualului și ale lucrătorilor acestora, responsabilitatea pentru conținutul informației transmise prin mijloace de comunicare audiovizuală și colaborarea internațională în domeniul audiovizualului.

Articolul 13 al Legii Audiovizualului, stipulează pentru fiecare canal emiteri de cel puțin 65 la sută din volumul emisiunilor în limba de stat a Republicii Moldova, obligație care nu se respectă, în mare parte din cauza ambiguității Legii; prevederile art.13 al Legii Audiovizualului nu se aplică față de posturile străine care sunt coordonate de legile țării lor de origine.

Un capitol aparte al Legii reglementează activitatea Consiliului Coordonator al Audiovizualului. Potrivit articolului 31 al Legii, Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) este constituit din 9 membri, numiți de către Parlament, Președintele Republicii Moldova și Guvern pe un termen de 5 ani. CCA reprezintă garantul interesului public.

5.3.8 Mass Media

Nu există legi speciale privind reglementarea programelor cu relevanță culturală în Republica Moldova.

5.3.9 Legislația privind activitatea artistică pe cont propriu

În Republica Moldova nu există un cadru juridic sau legi cu privire la activitățile artistice pe cont propriu.

5.3.10 Alte legi relevante

Legile care urmează vin în tangență cu sfera culturii:

- Legea cu privire la publicitate (1997);
- Legea privind drepturile copilului (1994);
- Legea învățământului (1995);
- Legea cu privire la cultura fizică și sport (1999);
- Legea cu privire la filantropie și sponsorizare (2002);
- Legea privind administrația publică locală (1998); și
- Legea cu privire la asociațiile publice (1996).

6. Finanțarea culturii

6.1 Prezentare generală

Principala sursă de finanțare a culturii în perioada de tranziție este bugetul consolidat al culturii, format din bugetul de stat și bugetele locale. Ponderea bugetului consolidat al culturii în Produsul Intern Brut (PIB), vis-a vis de creșterea acestuia, a constituit în anii 1996-2004 respectiv, 0.54%, 0.56%, 0.53%, 0.36% și 0.29%, 0.49%, 0.63%, 0.66%, 0.79% și 0.82 la sută.

Datorită faptului că în 2005 salariile din sfera socială, inclusiv cultura, au crescut cu 15% și pentru că în același timp prețurile de cost s-au majorat mai mult decât substanțial, cheltuielile pentru cultură de la bugetul de stat au crescut de la 220.7 mln. în 2004 la 251.5 mln. în 2005. În plus la aceasta, așa cum demonstrează tabelul 2.24% din aceste cheltuieli se refera la activitățile culturale sociale și generale (sport, religie, acțiuni pentru tineret, etc.).

În confruntare cu același deficit bugetar instituțiile culturale profesioniste și-au diversificat sursele de mijloace extrabugetare prin studii în bază de contract în instituțiile de învățământ artistic, expertiza lucrărilor artistice, arenda încăperilor disponibile atât la instituțiile de cultură cât și la instituțiile de învățământ artistic.

În 2005, veniturile extra-bugetare ale instituțiilor din cadrul Ministerului Culturii au constituit 18 010 700 lei.

Statistica datelor bugetelor casnice arată că în 2004 aproape 3.7% din bugetul gospodăriilor casnice (proportia acestuia nu este indicată) se referă la "alte bunuri și servicii", iar 3.4% la agrement, inclusiv cultură.

6.2 Cheltuieli în cultură pe cap de locuitor

Cheltuielile în cultură pe cap de locuitor în anul 2005 au constituit 70.1 lei / an (Procentul corespunzător din PIB este de 0,08%).

6.3 Cheltuieli publice în cultură alocate la nivel de guvern

Tabel 2: Cheltuieli publice în cultură alocate la nivel de guvern, anul 2005

Nivel de guvern	Cheltuieli în cifre (mii lei)	% din total
Bugetul de Stat	118.6	47.2
Bugetul Local	132.9	52.8
Total	251.5	100

Sursa: Ministerul Culturii și Turismului, Ministerul Finanțelor, 2006.

6.4 Cheltuieli bugetare

Tabel 3: Cheltuieli bugetare pentru anul 2005

Domeniu	Cheltuieli în cifre	% din total
Învățământ artistic	27 026 300	22.8
Cercetări	126 900	0.1
Biblioteci inclusiv Consiliul biblioteconomic Național	8 823 000	7.4
Muzee, expoziții	8 042 500	6.8
Instituții de spectacol	35 120 900	29.6
Centrul Național de Artă Populară	773 700	0.7
Cinematografie	1 450 000	1.2
Uniuni de creație	665 300	0.6
Restaurare și reparații capitale	99 400	0.1
Edituri	593 700	0.5
Agenția pentru protecția moralității	131 500	0.1
Alte activități culturale	1 988 100	1.7
Administrare	2 569 800	2.1
Asigurare Sociala	108 200	0.1
Evenimente culturale	2 606 600	2.2
Activități culturale generale	28 473 900	24.0
Total	118 600 000	100.0

Sursa: Ministerul Culturii și Turismului, Ministerul Finanțelor, 2006

7. Instituții culturale și noi asociații

7.1 Transformări ale responsabilităților publice

Informația nu este disponibilă la ora actuală.

7.2 Statutul și dezvoltarea celor mai importante instituții culturale

Pe parcursul ultimilor 10 ani, aproape toate instituțiile culturale majore și-au schimbat denumirea devenind ori "naționale" ori "centre" fără însă a-și schimba radical statutul, care a fost suplimentat cu drepturi de impresariat sau cu o anumită autonomie în gestionarea localurilor și sălilor de spectacole. De asemenea, toate Uniunile de Creație s-au transformat din organizații ce mediau promovarea programelor de stat în asociații benevole a artiștilor (scriitorilor), uniți mai mult din interese de breaslă decât în baza unei doctrine estetice sau conceptuale.

7.3 Apariția unor inițiative de cooperare

În perioada anilor 1995 - 2000 bibliotecile universitare, științifice, Biblioteca Națională , Biblioteca Națională pentru Copii au fost dotate cu echipament și software (sistemul integrat de bibliotecă TINLIB). Aceste biblioteci și-au creat rețele locale, baze de date bibliografice și speciale. Bazele de date ale acestor biblioteci conțin peste 700 000 de înregistrări. Finanțarea pentru automatizarea proceselor de bibliotecă (cu mici excepții), la fel ca și a altor proiecte eligibile în domeniul științei și culturii, a fost susținută de Fundația Soros Moldova.

Anual, cheltuielile Fundației Soros Moldova în astfel de sectoare cum ar fi literatura, editarea de carte, muzica experimentală, teatrul, dansul contemporan și coregrafia, instruirea artistică și artele plastice, bibliotecile etc. constituie circa USD 200 000.

Centrul Soros de Artă Contemporană realizează anual un program important de expoziții, seminare, tabere de vară și granturi de susținere pentru artiști.

8. Susținere pentru activitate și participare

8.1 Susținere directă și indirectă

Sistemul achizițiilor de stat a lucrărilor, realizat de Ministerul Culturii, care garantează susținerea financiară a artiștilor, rămâne unica formă de remunerare a muncii lor. Mijloacele pentru achiziții sunt insuficiente și achizițiile au o formă sporadică, fapt ce restrânge garanțiile financiare acordate artiștilor, așa încât ei sunt nevoiți să practice și alte activități: activitatea didactică, interpretarea, redactarea muzicală, participarea la spectacole de stradă și târguri ambulante etc.

Pentru a ameliora cât de puțin situația grea în care s-au pomenit artiștii pensionați, Guvernul alocă o dată în an ajutoare bănești modeste pentru cei mai notorii dintre ei. Insuficiența resurselor bugetare împiedică și funcționarea convenită a instituțiilor culturale de stat. Salariul lunar extrem de mic constituind 992.4ei pentru angajații în domeniul culturii, comparativ cu coșul minim de consum în valoare de 1700 lei, nu este destul pentru a acoperi chiar și minimul de existență.

8.1.1 Fonduri artistice speciale

Acum 15 ani, în cadrul majorității uniunilor de creație funcționau 8 fonduri artistice care operau cu toate resursele financiare disponibile pentru sprijinul membrilor lor. Din aceste fonduri, ele ofereau burse de creație și alte ajutoare materiale pentru artiștii liber profesioniști, administrau casele de creație în care, pentru o contraplată minimă, oamenii de cultură aveau posibilitatea să locuiască și să creeze timp de câteva luni pe an în condiții excelente, construiau ateliere pentru artiștii plastici etc.

Din 1993, datorită descreșterii fondurilor disponibile, ele sunt treptat transformate în insignifiante oficii aflate în subordinea uniunilor de creație, finanțate din sponsorizări și donații, care oferă mici ajutoare (medicamente, bani sau servicii) celor mai neajutorați membri ai lor.

8.1.2 Burse, premii, granturi.

În Republica Moldova există următoarele premii pentru artiști:

- Premiile Naționale pentru cultură (o dată în trei ani);
- Premiile Naționale pentru Tineret (o dată în an);
- Premiul Ministerului Culturii în cadrul Concursului național pentru cea mai bună piesă de teatru (o dată în 2 ani);
- Premiul Ministerului Culturii pentru cele mai bune lucrări expuse în cadrul Expoziției naționale anuale de arte plastice "Saloanele Moldovei";
- Premiul Uniunii Oamenilor de Teatru pentru cel mai bun spectacol al anului;
- Premiile (5) Uniunii scriitorilor pentru cel mai bun debut literar, carte de poezie, de proză, de critică sau eseu, premiul de excelență pentru întreaga creație (o dată în an);
- Premiile Uniunii Artiștilor Plastici pentru lucrări de diferite genuri, expuse în cadrul Expoziției naționale anuale "Saloanele Moldovei"; și
- Premiile Uniunii Compozitorilor și Muzicienilor pentru cele mai bune piese și compoziții muzicale (o dată în an).

8.1.3 Susținerea asociațiilor sau uniunilor de creație

În Republica Moldova funcționează 10 uniuni profesionale de creație: Uniunea Scriitorilor, Uniunea Teatrală, Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Muzicienilor, Uniunea

Compozitorilor și Muzicienilor, Uniunea Meșterilor Populari, Uniunea Jurnaliștilor, Uniunea Cineaștilor, Uniunea Arhitecților și Uniunea Designerilor.

Pe parcursul anilor 1990, activitatea acestor uniuni s-a schimbat foarte mult, ele transformându-se din organizații care mediau promovarea partidului comunist în asociații benevole de artiști, uniți mai mult din interese de breaslă (adesea cu caracter economic), decât în baza unei doctrine estetice sau conceptuale.

Deși statutul lor social și situația lor economică s-a înrăutățit în mod dramatic, ele își mai mențin autoritatea și importanța prin potențialul lor creator încă destul de semnificativ. Pe de altă parte, în lipsa unei politici culturale coerente și echidistante, ele sunt impuse să-și elaboreze propriile strategii și politici pentru a se descurca în condițiile dificile curente.

Începând cu anul 1993 bugetul de stat nu include fonduri pentru acest sector. Unica formă de remunerare a uniunilor și asociațiilor de creație constă în achizițiile de stat ale lucrărilor artistice, administrate de către Ministerul Culturii.

8.2 Participare și consum cultural

8.2.1 Ratele de participare

Cotele de participare în activitate culturală au scăzut treptat între anii 1991 și 2000 (vezi tabelul 4), principala cauză a acestei deprecieri fiind pauperizarea masivă a populației (mai mult de 90% din populație au fost preocupate de probleme de supraviețuire). În aceeași perioadă, majoritatea instituțiilor culturale au fost transformate în instituții aflate la autofinanțare parțială. Din această cauză, instituțiile culturale se transformă treptat în structuri de căutare a banilor (majoritar, prin închirierea spațiilor disponibile), crearea spectacolelor și numărul de spectatori devenind o prioritate mai puțin importantă.

Din 2001, numărul de spectatori a crescut ușor, aceasta datorându-se în special creșterii numărului unităților instituționale în cazul muzeelor (de la 66 în 2000 la 80 în 2003) sau al bibliotecilor (de la 1372 în 2001 la 1380 în 2003), precum și datorită diversificării și îmbunătățirii serviciilor culturale.

Anual în Republica Moldova sunt organizate peste 20 de festivaluri, concursuri, târguri (nu există o statistică a participării la aceste manifestări) și peste 65 329 de acțiuni culturale locale cu o audiență de 8 803 000 persoane.

Tabel 4: Ratele de participare, 1991-2005

Instituții	1991	1995	2000	2003	2004	2005
				la 1000 locuitori	la 1000 locuitori	la 1000 locuitori
Spectacole și concerte	624 000	555 000	367 700	480 000 109.8	726 400 214.4	700 213 214.1
Muzee	592 000	567 500	416 700	529 100 121.0	589 400 174.0	593 396 174.6
Biblioteci	90 756 100	21 954 100	9 200 000	9 500 000 2 173.0	9 862 000 2 910.9	9 863 730 2 911.9

Sursa: Ministerul Culturii și Turismului, 2006

8.2.2 Politici și programe

Deși există mai multe programe care se referă la activitatea civică, îndatoririle cetățenești și consolidarea societății civile, realizate de organizații internaționale (UNDP, UNICEF, Fundația SOROS, Fundația EURASIA, Agenția Suedeză de Dezvoltare Internațională, DFID etc.), ele nu se referă în mod explicit la promovarea participării la viața culturală

8.3 Arta și educația culturală

8.3.1 Învățământul artistic: programe și modele

Ministerul Culturii este responsabil pentru învățământul specializat în 109 școli de muzică și arte plastice din 32 de raioane; 9 școli de artă medii și superioare din 3 orașe ale Moldovei; Academia de Teatru, Muzică și Arte plastice; 4 Colegii - de muzică, pedagogie specializată, artă plastică și artă populară; 4 școli-internat medii de muzică, artă plastică și coregrafică. Ministerul Educației este responsabil pentru învățământul general în toate aceste școli specializate.

Sistemul este adaptat la practica sovietică și este bazat pe identificarea anticipată a copiilor talentați și selectarea lor pentru o instruire progresiv specializată. În cazul instruirii muzicale sau al instruirii în arta plastică, procesul poate să se extindă până la 20 ani. Sistemul prevede câteva mii de studenți și elevi și oferă o elită profesională de un calibru remarcabil.

Este impresionant faptul că într-o perioadă atât de dificilă pentru Republica Moldova, studenții și absolvenții acestor școli sunt apreciați la cel mai înalt nivel în cadrul unor prestigioase competiții internaționale sau festivaluri în artă.

La 1 septembrie 2005, Moldova a aderat la procesul de la Bologna privind învățământul superior. Ministerul Culturii și Turismului a elaborat codul educațional, care conține noi proiecte de legi referitor la instruirea artistică, și un nou Curriculum pentru Academia de Teatru, Muzică și Artă Plastică. A fost de asemenea acreditate câteva instituții de învățământ artistic: Colegiul de Arte Plastice "Al.Plămădeală", Colegiul De Muzică "St. Neaga", Colegiul Național de Coregrafie, școlile de artă din Soroca și Bălți.

8.3.2 Educația inter-culturală

Educația inter-culturală nu face parte în mod special din curricula școlară. Acest subiect figurează în cadrul altor programe școlare care se referă la îndatoririle cetățenești sau drepturile umane și democratice, realizate în școli de către organizații non-guvernamentale specializate. Un exemplu este ONG "Societatea Independentă pentru instruire în Drepturile Omului" care elaborează manuale în domeniul dreptului uman și democratic pentru învățători și elevi. Aceste manuale conțin capitole care se referă la diversitatea culturală, valorile naționale și identitate, promovarea toleranței religioase etc.

8.4 Arta de amatori, asociațiile culturale și centrele comunitare

8.4.1 Arta de amatori

Realizarea politicii culturale a statului de susținere a artei populare se realizează prin intermediul instituțiilor culturale abilitate. Una din aceste instituții, Centrul Național de Creație Populară (CNCP) din subordinea Ministerului Culturii, are funcția de a conserva și a dezvolta tradițiile folclorice. Specialiștii Centrului, în colaborare cu specialiștii din teritoriu, sunt antrenați în realizarea mai multor proiecte culturale (de exemplu proiectele "Revitalizarea meșteșugurilor artistice", "Inventarierea dansului folcloric", "Portul popular", "Centrele de olărit", "Femeia - păstrătoare și continuatoare a tradițiilor", "Taraful tradițional din Moldova" ș.a.).

CNCP realizează de asemenea atestarea bianuală a formațiilor artistice cu titlul "model", acțiune de amploare, coordonată și subvenționată de Ministerul Culturii, în colaborare cu

Secțiile raionale cultură, Centrele raionale de conservare și valorificare a creației populare, precum și cu primăriile locale. Atestarea permite supervizarea situației în domeniul creației artiștilor amatori (creația muzicală, coregrafică, portul popular, arta teatrală), depistarea problemelor cu care aceștia se confruntă, menținerea și promovarea formațiilor de o bună calitate artistică. Ultima trecere în revistă a colectivelor artistice "model" (februarie-iunie 2003) a antrenat un număr important de colective artistice de amatori din teritoriu.

În Republica Moldova există 3 389 formațiuni artistice de amatori între care 631 de formațiuni "model". Deși toate aceste formațiuni nu au un statut legal special, ele sunt protejate de legislația cu privire la dezvoltarea activităților social culturale. Cele mai multe dintre formațiunile de amatori sunt administrate de către Casele de Cultură din localitățile respective.

8.4.2 Casele de cultură și cluburile culturale comunitare

Rețeaua instituțiilor culturale locale include 1227 de Case de Cultură, situate în sate și orașe. Deși 646 din acestea necesită reparații capitale iar 136 se află în stare avariata, în cadrul acestor instituții numai pe parcursul anului 2005 au fost organizate peste 66 000 de acțiuni, între care 19 500 pentru copii și tineret.

Casele de cultură sunt preponderent finanțate de către administrația publică locală.

Programul de stat "Satul moldovenesc 2005-2015" prevede 300 mln. lei pentru renovarea capitală a 118 Case de Cultură. Pe parcursul anului 2006, au fost renovate 5 Case de Cultură din diferite raioane ale Moldovei. Cota proiectelor de investiții constituie, în cadrul aceluiași program, aproximativ 135 mln. lei.

9. Surse de informare

9.1 Documente esențiale privind politica culturală

Monitorul Oficial al Republicii Moldova pentru anii 1999 - 2006;

Legea Culturii, Legea privind ocrotirea monumentelor, Legea cu privire la biblioteci, Legea cu privire la activitatea editorială, Legea Audiovizualului, Legea Învățământului.

Programul de Stat "Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova în anii 1997-2000".

Arhivele Ministerului Culturii și Turismului (1994-2004).

Programe speciale în cultură elaborate de Fundația Soros Moldova, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, a altor fundații publice locale și programe internaționale ce activează în țară.

Strategia de Stat de lunga durata privind dezvoltarea economica si combaterea saraciei in Republica Moldova.

Strategia de Stat privind Societatea Informațională "Moldova Electronică".

Politica culturală în Republica Moldova, ediție a Ministerului Culturii, Chisinau, 2002.

"Cultura în 2005", ediție a Biroului Național de Statistică, 2005.

Reviste: Sud-Est; Contrafort; Semn; Timpul; Viața Basarabiei; Jurnal de Chișinău, Moldavskie Vedomosti.

9.2 Web site-uri

Pagina oficială a Guvernului:

<http://www.moldova.md>

Ministerul Dezvoltării Informaționale

<http://www.mdi.gov.md>

<http://www.e-moldova.md>

Departamentul Relații Inter-etnice

<http://www.dri.moldova.md>

Fundația Soros

<http://www.soros.md>

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

<http://www.undp.md>

Femei – politica de genuri

<http://www.femei.md>

Teleradio Moldova

<http://www.trm.md>

Radio Moldova

<http://www.trm.md/radio>

Resurse politice pentru cultură în Europa de Sud-Est

<http://www.policiesforculture.org>

Centrul de Artă Contemporană

<http://www.art.md>

Biroul de informație al Consiliului Europei în Republica Moldova

<http://www.bice.md>

Centrul de Dezvoltare pentru Tineret

<http://www.old-ournet.md>